

DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR VA IQTISODIYOT

Samiyev Mirkamol Amriddin o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Iqtisodiyot nazariyasi” kafedrası assistenti

samievmirkamol@gmail.com

Toshpo'latova Mehrangiz Safarjonovna

Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi

toshpolatovamehrangiz579@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada demografik o'zgarishlarning nazariy asoslari va ularning iqtisodiyotga ko'p qirrali ta'siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Aholi sonining o'sishi, yosh tarkibidagi siljishlar, migratsiya oqimlari hamda urbanizatsiya jarayonlari iqtisodiy rivojlanish bilan uzviy bog'liqligi ilmiy yondashuv asosida yoritilgan. Shuningdek, demografik o'zgarishlarning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, xususan, bandlik, ishlab chiqarish, iste'mol va investitsiyalarga ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Demografik o'zgarish, iqtisodiy o'sish, demografik dividend, migratsiya, urbanizatsiya, mehnat bozori, aholi tarkibi, iqtisodiy siyosat.

Kirish

XXI asrda demografik jarayonlar global miqyosda keskin o'zgarib bormoqda. Ayrim hududlarda aholining tez sur'atlarda o'sishi kuzatilayotgan bo'lsa, boshqa hududlarda demografik qarish jarayoni kuchaymoqda. Bu esa iqtisodiy tizimlar oldiga yangi muammolar va imkoniyatlarni qo'ymoqda.

Demografik o'zgarishlar nafaqat aholi soni bilan, balki uning sifat ko'rsatkichlari — ta'lim darajasi, sog'liq holati, mehnatga layoqatlilik bilan ham belgilanadi. Shu sababli

demografiya va iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Asosiy qism

Demografik o'zgarishlar jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga bevosita va ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Aholi sonining o'sishi bir tomondan mehnat resurslari hajmini kengaytiradi, ishlab chiqarish imkoniyatlarini oshiradi va ichki bozorni rivojlantiradi. Boshqa tomondan esa, agar bu o'sish iqtisodiy imkoniyatlar bilan uyg'unlashmasa, ishsizlikning ortishi, resurslar taqchilligi va ijtimoiy infratuzilmaga bosim kuchayishi kabi muammolarni keltirib chiqaradi.

Aholining yosh tarkibidagi o'zgarishlar ham iqtisodiyot uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnatga layoqatli aholi ulushining ortishi iqtisodiy o'sish uchun qulay sharoit yaratadi, chunki bu davrda ishlab chiqarish salohiyati oshadi va jamg'arma darajasi yuqori bo'ladi. Shu bilan birga, bu imkoniyatdan samarali foydalanish uchun ta'lim tizimi rivojlangan bo'lishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va iqtisodiyotda faol investitsiya siyosati yuritilishi zarur. Aks holda, yosh aholining ko'pligi ijtimoiy muammolarni kuchaytirishi mumkin.

Demografik jarayonlarning muhim yo'nalishlaridan biri aholining qarishidir. Bu holat asosan rivojlangan mamlakatlarda kuzatiladi va iqtisodiyotga salbiy bosim o'tkazadi. Mehnatga layoqatli aholining qisqarishi ishlab chiqarish hajmiga ta'sir ko'rsatadi, pensiya tizimiga yuklama ortadi hamda sog'liqni saqlash xarajatlari ko'payadi. Natijada davlat byudjeti muvozanatiga ham ta'sir etuvchi omillar yuzaga keladi.

Migratsiya jarayonlari esa demografik va iqtisodiy tizimlar o'rtasidagi aloqani yanada murakkablashtiradi. Ishchi kuchining bir hududdan boshqasiga ko'chishi mehnat bozorida nomutanosibliklarni yumshatadi va iqtisodiy faollikni oshiradi. Migratsiya orqali keladigan pul o'tkazmalari ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotida muhim daromad manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, malakali kadrlarning boshqa hududlarga ketishi ilmiy va texnologik rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Urbanizatsiya jarayoni ham demografik o'zgarishlarning muhim tarkibiy qismi sifatida iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shaharlarda ishlab chiqarish va xizmatlar sohasi tez rivojlanadi, mehnat unumdorligi oshadi va innovatsiyalarni joriy etish osonlashadi. Biroq, urbanizatsiyaning tartibsiz kechishi uy-joy muammolari, transport tirbandligi va ekologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida inson kapitalining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Aholining faqat son jihatdan emas, balki sifat jihatdan rivojlanganligi iqtisodiy raqobatbardoshlikni belgilaydi. Ta'lim darajasi yuqori, sog'lom va malakali aholi iqtisodiy o'sishning asosiy drayveriga aylanadi. Shu sababli davlat siyosatida inson kapitalini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi.

Demografik jarayonlarni boshqarishda davlat siyosati muhim o'rin tutadi. Tug'ilish darajasini tartibga solish, migratsiyani boshqarish, bandlikni ta'minlash va ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish orqali demografik o'zgarishlarning iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini kuchaytirish mumkin. Ilmiy asoslangan va puxta o'ylangan demografik siyosat barqaror iqtisodiy rivojlanishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Demografik o'zgarishlar iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Aholi sonining o'sishi, yosh tarkibi, migratsiya va urbanizatsiya iqtisodiyotning barcha sohalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, demografik dividend davridan samarali foydalanish davlatlar uchun katta imkoniyat yaratadi.

Kelajakda barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun demografik jarayonlarni ilmiy asosda tahlil qilish va samarali siyosat yuritish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Todaro, M., Smith, S. — Economic Development
2. Samuelson, P., Nordhaus, W. — Economics

3. Becker, G. — Human Capital
4. United Nations — World Population Prospects
5. World Bank — Demographic and Economic Reports
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi ma’lumotlari
7. O‘zbekiston Respublikasi Taraqqiyot strategiyasi hujjatlari
8. Bloom, D., Canning, D. — Demographic Dividend Studies